

ПРИЛОЗИ ЗА ПРОУЧАВАЊЕ АРХИТЕКТУРЕ И УРБАНИЗМА СТАРОГ БЕОГРАДА

Први покушаји реконструкције старог Београда ван шанца из 1842 године

Први урбанистички план Београда, после ослобођења од Турака, израђен од Франца Јанке, „правитељственог инцинира“, 1842 године, решава у правоугаоном систему улица и блокова, нови део Београда ван шанца у коме су трасиране главне магистрале: кнез Милошева, Булевар Револуције и Немањина улица.

На том плану су означене нове зграде јавног карактера: Касарна и дворац кнеза Милоша; ту је уцртана и црква св. Марка и, што је од посебног интереса — Батал-џамија. Остаци те старе џамије налазили су се непосредно уз блок између Савезне народне скупштине и Влајковићеве улице. У плану су уцртане и Теразије, без околних улица. Простор између Батал-џамије и старог града у шанцу нема у плану никаквих улица. То је био стари, неправилни део вароши ван шанца, који је требало регулисати, реконструисати.

Године 1842 покренуто је питање преуређења тог дела Београда који се касније развио у главни трговински и пословни центар града. Док је поступак око оснивања новог дела Београда, на слободним ливадама и њивама ван шанца, био релативно прост, са преуређењем старих, неправилних делова око Теразија ишло је теже, због приватних имања која је требало сећи, рушити поједине зграде, ради исправљања и ширења улица. Прелом Булевара Револуције код Трга Маркса и Енгелса, преломљени правац Таковске у односу на Кнез Милошеву улицу, међусобно косоугли положај улица у томе делу града — Македонске, Коларчеве, Дечанске, Нушићеве,

Влајковићеве — претстављају остатак наслеђеног неправилног склопа града који је каснијом регулацијом делимично постао правилнији.

Изградња тог дела града била је у застоју у времену када се нови део Београда — западни Врачар — почео изграђивати. Захтеви становника око Теразија за грађењем нових зграда били су одбијани стога што за тај део није постојао регулациони план. Људи који су о томе имали да одлучују осећали су да се нове зграде не могу подизати без регулационог плана, или „инцинирског плана“, како се тада говорило у актима.

Проблем реконструкције тог дела Београда покренут је од стране Попечитељства внутрених дела; оно се по томе обратило Државном совјету актом у коме је указало на потребе и тешкоће око преуређења „кривих сокака“ и дало свој предлог како да се то питање реши.¹ Из акта се види да је и само становништво својим захтевима за грађењем допринело да се то питање почне решавати:

„Неки палилулски и теразијски житељи, који плацеве своје од Стамбол капије к батал џамији по кривим сокацима имају, више пута искали су од Управитељства вароши Београда дозволење, да могу на истим својим плацевима зданија подизати, и Управитељство је свагда изашиљало чланове своје са инциниром Францом Јанке те да виде, може ли се ово

¹ Државна архива, Државни савет 1842 — акт Попечитељства внутрених дела П. № 2562 од 13 јуна 1842.

подизање бина одобрити а да то предузимати се имајућој регулирања линији на путу било не би. Споменута лица при истоме размотравању ништа у стању нису била известно казати, да ли ће ови сокаци онако као што су, и унапредак остати, или не, док се по изјасненију њиховом, најпре о истим сокацима кривим један инцинирски план начертао и Правителством одобрио неби, и због чега Управитељство с питањем обратило се Попечитељству.“

Попечитељство, међутим, није заузело одлучан став по том предлогу стручњака Јанке-а, него је, предлагало компромисно решење, са полумерама, које су и оставиле свој траг на том делу Београда. Није искључено да су на такав став имале утицаја и поједине личности, чија би имања при одлучнијој регулацији имала да буду оштећена. У акту се јасно указује да би регулација тог дела била од опште потребе, али се, одмах затим, оно одриче од тога, узимајући као разлог трошкове који би тиме били изазвани:

„Истина да би се извођењем ови сокака на правац под једну линију варош полепшала и много уреднија била, које би требало да буде, него кад би сокаци и у напредак онуда остали куда се сада налазе; Но будући би оваковим поступањем следовала велика замешатељства, претресања, покретања и знаменити трошкови, почем би се морале неке бине с места дизати, то Попечитељство представљајући ствар ову В. Сл. Совјету, тог је покорног мненија, да

у речи стојећи сокаци онакови, као што су, остану, но само онде где су криви, да се исправљају, и гди без великих трошкова, бити може, да се сасецају, или оно с њима чини што се може, — и зато покорно га моли, да он изволи предмет овај часпре решити, те да се одма по истоме поступи, док људи нису добили тапије на своје плацеве који им се по Височајшем Њ. Светл. Књазу од 16 марта т. г. В. № 230 већ мере и означују, пак се после ништа неће моћи учинити.“

Совјет је убрзо затим у потпуности усвојио гледиште Попечитељства внутрених дела о компромисном решењу регулације тог дела Београда, уносећи у свој акт и одређенију терминологију. Уместо израза „извођењем сокака на праву линију или „само онде где су криви, да се исправљају“ у акту Совјета је речено: „... да се сасецају, просецају или оно с њима чини што се без великих трошкова чинити може.“²

На основу тог предлога Совјета кнез Михаило је издао указ о „уређенију палилулски и теразијски криви сокака“. По том питању у Државној архиви нема више никаквих даљих података. Требао је још четврт века па да Емилијан Јосимовић, продре са својим предлогом о коренимом преуређењу Дунавске падине, са потпуно новим системом улица и правоугаоних блокова, по угледу на нове делове Београда ван шанца.

² Државна архива, Државни савет, № 602, 8 јула 1842.

ESAI DE RÉAMÉNAGEMENT DE VIEUX BELGRADE À L'EXTÉRIEUR DE SES FOSSÉS DE 1842

B. MAKSIMOVIĆ

Le premier plan urbanistique du Belgrade d'après la libération des Turcs, a été dressé en 1842 par Franz Janke qui règle en système de rues et de patés de maisons en angles droits la construction du nouveau Belgrade au-delà de ses fossés, partie qui comprend aujourd'hui les rues principales appelées knez Miloševa, Bulevar Revolucije et Nemanjina.

L'espace entre la mosquée de Batal et la vieille ville derrière les fossés ne figure avec aucune rue dans ce plan. C'était là une partie de la ville qu'il fallait régulariser, reconstruire.

La constitution de nouvelles parties de la ville au-delà des fossés sur des terrains libres alla assez facilement et simplement. Cependant, lorsqu'on essaya de reconstruire les parties anciennes et irrégulières de la ville, on rencontra un certain nombre de difficultés provenant de la présence de propriétés privées et de bâtiments à démolir. Lorsque les habitants demandèrent aux autorités l'autorisation de construire sur leurs terrains qui se trouvaient dans ces rues anciennes, encore désordonnées et sinueuses, la commission spéciale estima qu'il était nécessaire

d'abord d'élaborer un plan régulateur, sur la base duquel les nouveaux bâtiments devaient être construits.

Le Ministère de l'Intérieur, qui était alors aussi compétent pour les travaux regardant la construction, s'adressa au Conseil d'Etat et proposa que cette question soit résolue par voie de compromis. Il proposa qu'on évitât les reconstructions radicales de cette partie, à cause des démolitions et des gros frais à engager, et que les rues »soit rectifiées là où elles sont sinueuses ... et qu'elles se coupent«. Les conséquences d'une pareille position de l'administration gouvernementale sont visibles encore aujourd'hui dans les angles irréguliers du système des rues, dans leurs ruptures en face du système régulier, orthogonal de larges rues dans la partie nouvelle à cette époque de la ville.

Ce n'est qu'après un quart de siècle qu'Emilijan Josimović, le premier urbaniste serbe, réussit à faire adopter son projet d'une reconstruction radicale du vieux Belgrade de derrière les fossés, avec un système de rues tout à fait nouveau et de blocs orthogonaux, sur le modèle des parties nouvelles de la ville au-delà des fossés.